

TAITEILIJAN TYÖ MUUTTUU: TAIDEYLIOPISTOPEDAGOGIikka VASTAA MUUTOKSEEN JA OHJAA SITÄ

Timo Jokela ja Maria Huhmarniemi

T

austoitamme tässä luvussa tavoitteita, teoreettisia perusteita ja pedagogisia toimintatapoja, jotka ohjasivat Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelman (SOLUn) suunnittelua ja toteutusta Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Maisteriohjelmassa koulutettiin nykytaiteen ja luontokuvauksen soveltavia työskentelymuotoja tuntevia taitelijoita ja asiantuntijoita nyky-yhteiskunnan ja tulevaisuuden tarpeisiin. Ohjelma vastasi haasteisiin ja mahdollisuuksiin, jotka on tunnistettu aluekehityksessä, alueellisesta elinkeinoelämässä, Pohjois-Suomen sosiokulttuurisesta tilanteesta sekä taiteilijoiden ja valokuvaajien työllisyydessä. Tässä luvussa keskitymme koulutusohjelman taustaan, tarpeeseen ja merkitykseen sovel-

tavan taiteen alan ja taideyliopistopedagogiikan kehittämisen näkökulmasta.

Lapin yliopisto on taide- ja tiedeyliopisto. Taideyliopistopedagogiikan kehittäminen on ollut siellä vahvasti kuvataidekasvatuksen koulutusalan tehtävänä: onhan taiteen oppiminen ja opettaminen sen tutkimusalueen ytimessä. SOLU on jatkanut Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutuslallalla toteutettua soveltavan kuvataiteen, osallistavan ja yhteisöllisen taidekasvatuksen, taiteen ja ympäristön vuorovaikutuksen ja kestävään kehitykseen pyrkivän toiminnan taideyliopistopedagogista

Kuva: Linda Sainio, 2018.

kehittämistä. Soveltavan kuvataiteen koulutusta on aiemmin uudistettu Ympäristö-, taide- ja yhteisö sivuaineopintojen kontekstissa, Soveltavan kuvataiteen maisteriohjelmassa sekä Arctic Art and Design maisteriohjelmassa. Kuusamossa toteutettu SOLU-koulutus oli kuitenkin erityinen, sillä se toteutettiin kokonaisuudessaan yliopiston ulkopuolella aluekehityshankkeena, mikä asetti kehittämistarpeita myös opetuksen järjestelyille ja pedagogisille ratkaisuille. Uudenlaisen tilanteen voi myös nähdä mahdollisuutena kehittää soveltavan taiteen pedagogiikkaa ja pohjoisessa ympäristössä toimivan yliopiston profiilin mukaista koulutuksellista toimintatapaa niin sanottuna arktisen taiteen ja muotoilun laboratoriona (ks. Jokela & Coutts, 2018; Huhmarniemi & Jokela, 2020).

SOLUssa tuettiin luontokuvaajan ja kuvataiteilijan ammattia kohti sellaista asiantuntijaa ja osaajaa, jolla on aikaisempaa monimuotoisempaa ammattitaitoa erilaisten sidosryhmien kanssa työskentelyyn ja valmiuksia toimia yrittäjinä ja palvelujen tarjoajina sekä monialaisten kehityshankkeiden tehtävissä. Taustalla oli käsitys nykytaiteen laajenemisesta yhteiskunnallisiksi keskusteluksi ja toiminnaksi paikallisyhteisöjen ja yrittäjien kanssa. Myös odotukset taideperustaisten palvelujen ja erityisesti luovien matkailupalvelujen kysynnän kasvuun sekä toisaalta kansainvälinen taide- ja taidekasvatustutkimus suuntasivat koulutusohjelman sisältöä. Työelämään sidostuva projektipedagogiikka, joka sisältyi Soluun, vastasi lähestymistavoiltaan nykytaiteen osallistuvia, pedagogisia, vuorovaikutteisia ja aktivistisia toimintatapoja. Niitä on kehitetty aiemmin yhteisö- ja ympäristötaiteen kontekstissa sekä taideperustaisessa palvelumuotoilussa, ympäristönsuunnittelussa ja tutkimuksessa (Jokela, 2013; Coutts, Härkönen, Huhmarniemi & Jokela, 2018).

SOLUsta valmistuvat taiteilijat ja asiantuntijat voivat toimia muun muassa luontokuvaajina, elämys- ja kulttuuriympäristöjen ja niihin liittyvien taidelähtöisten palvelujen kehittäjinä, matkailu- ja sosiaalialan toimijoina sekä työntekijöinä erilaisissa taide-, kulttuuri- ja matkailusektorin organisaatioissa, jotka ovat kiinnostuneet toimimaan yhteistyössä luovien alojen kanssa. Kulttuurilaitokset, koulutussektori, sosiaaliala ja elinkeinoelämä (erityisesti matkailualan yritykset) ovat potentiaalisia palvelujen ostajia, yri-

Valmistuvat taiteilijat voivat toimia muun muassa luontokuvaajina, elämys- ja kulttuuriympäristöjen kehittäjinä, matkailu- ja sosiaalialan toimijoina sekä työntekijöinä erilaisissa taide-, kulttuuri- ja matkailusektorin organisaatioissa.

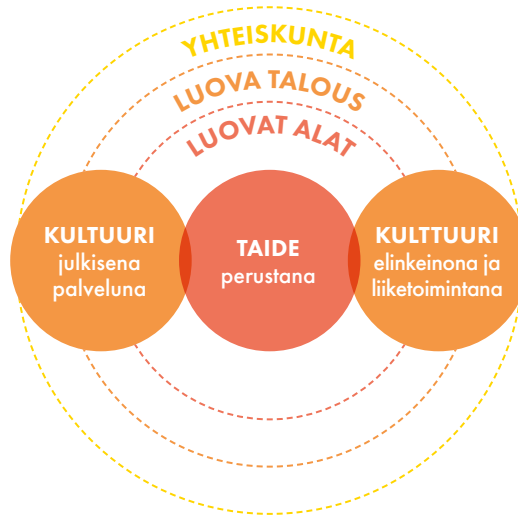
tystoiminnan yhteistyökumppaneita ja työllistäjiä. Koulutus on laajentanut taiteilijoiden ja luontokuvaajien ansaintalogiikkaa ja -lähteitä.

SOLU-maisteriohjelma on ollut yksi etappi Lapin yliopiston roolissa taideyliopistopedagogiikan kehittäjänä. SOLU onkin jatkanut Lapin yliopiston kuva- taidekasvatuksen koulutusosalalla toteutettua soveltavan kuvataiteen, yhteisöllisen taidekasvatuksen, ympäristötaiteen osaamisen profiloitumista. Kehitetty taideyliopistopedagogiikka sidostuu kehittämistyöhön taideperustaisessa toimintatutkimuksessa, joka on muutokseen tähtäävää. Olemme halunneet kouluttaa taiteilijoita, jotka tarttuvat yhteiskunnallisiin ja aluekehityksen haasteisiin ratkaisukeskeisesti. Kyseessä ei ole ensisijaisesti yhteiskuntakriittisten taiteilijoiden koulutus: tavoitteena on ollut, että valmistuvat taitelijat osaavat visioida luovasti, hallitsevat muutoshakuisen projektitoiminnan työvälineet ja soveltavat taiteen ja tutkimuksen tekemisen taitojaan sosiaalisten, yhteiskunnallisten ja ympäristöön liittyvien ongelmien ratkaisuun. Tällä taidealan ja taiteilijakoulutuksen kehittämisellä ja tutkimuksella on kansallista ja kansainvälistä merkitystä. Taideyliopistopedagogista toimintamallia ja opintojen työelämäsidonnaisuutta on tuotu esiin muun muassa Arctic Sustainable Arts and Design -verkostossa ja Arktisen taiteen huippukokouksessa.

SOVELTAVA TAIDE JA LUOVAT ALAT

Taiteen soveltava käyttö nähdään laaja-alaisena yhteisöllisenä voimavarana, sosiaalisena pääomana, työelämässä ja sen ulkopuolella olevien voimavarojen lisääjänä, terveyden edistäjänä ja elinympäristön viihtyvyyden parantajana (OKM, 2009, 2018a). Luovat alat kasvavat globaalissa taloudessa ja niillä on kertautuvia taloudellisia vaikutuksia myös aluekehitykseen. Pohjois-Suomessa erityisesti matkailu on toimiala, jossa taiteilijoiden luovaa ja soveltavaa osaamista voidaan hyödyntää poikkitieteellisissä projekteissa. Perinteinen taiteilija- ja valokuvaajakoulutus, joka keskittyy taiteellisen itseilmaisun ja teknisten taitojen harjoittamiseen, ei kuitenkaan anna parhaita mahdollisia edellytyksiä taiteilijoiden nykyisiin monialaisiin työnkuviin. Tästä on seurannut tarve täydennyskoulutukselle ja maisteriohjelmille, jossa taiteilijat voivat laajentaa osaamistaan.

Taide mielletään usein luovien alojen ytimeksi, kuten kuvasta 1 ilmenee (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019, s. 4). Kulttuuripalveluja tuotetaan sekä julkisina palveluina että elinkeinoina ja liiketoimintana. Soveltava taide sijoittuu tyypillisesti perustana olevan taiteen

Kaavio 1. Taide mielletään usein luovien alojen ytimeksi, kuten kuvasta ilmenee (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019, s. 4). Kulttuuripalveluja tuotetaan sekä julkisina palveluina että elinkeinoina ja liiketoimintana.

sekä julkisten palvelujen tai liiketoiminnan lävistäville kentille – soveltavaan taiteeseen sisältyy myös taiteellisia intentioita.

Apurahojen ja julkisen tuen väheneminen on ohjannut kuvataiteilijoita ja muita visuaalisen alan ammattilaisia etsimään vaihtoehtoisia ratkaisuja toimeentuloonsa (Heranen & Karttunen, 2012). Kuvataiteilijat ovat hyvin usein pienituloisia. Muun muassa Cuporen selvityksessä on todettu, että suomalaisessa taide- ja taiteilijapolitiikassa ei tällä hetkellä tueta taiteenaloja tasavertaisesti (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019), ja lukujen vertailu osoittaa kuvataiteen heikot tukirakenteet. Kuvataiteilijoiden heikko asema ja köyhyys on johtanut taitelijoiden ansaintakeinojen laajentamiseen tähtääviin kehittämishankkeisiin. Taiteilijoiden siirtyminen uusiin tehtäviin ei kuitenkaan ole ollut Suomessa ongelmaton. Taiteilijat ovat voineet kokea, että heitä yritetään ohjata tehtäviin, jotka eivät ole omia taiteilijan identiteetille ja työskentelytavoille. Esimerkiksi vain harva kuvataiteilija toimii yrittäjänä ja heistäkin moni kokee yrittäjähätnun vastaavan huonosti itsensätyöllistäjän elämää (ks. esim. Cronberg, 2010; Petäjäjärvi & Huntus, 2018). Taidealalla on hyvin monenlaisia ja keskenään ristiriitaisia käsityksiä taiteilijayrittäjyydestä, mutta yhteisesti tiedostettu haaste liittyy kaikilla aloilla yleiseen palkattomaan työhön (Hirvi-Ijäs, Rensu-jeff, Sokka & Koski, 2017). Taideyrittäjyyden kehittämiseksi ja yrittäjyyttä tukevalle taideyliopistopedagogiikalle on ilmeinen tarve.

Taiteilijoiden ansaintakeinot koostuvat tyypillisesti monista osista ja vaihtelevat kausittain: ne sisältävät esimerkiksi koko- tai osa-aikaista tai kausittaista palkkatyötä tai

de- tai opetustehtävissä tai muilla aloilla, teosmyyntiä, tilaustöitä, apurahajaksoja, pieniä näyttelypalkkioita, ylläpidon tarjoamia projekteja, residenssejä ja työttömyyskorvauksia. Työskentelyapurahat ovat erittäin kilpailtuja ja toivottuja ansaintakeinoja: apurahajaksot mahdollistavat paneutumisen taiteilijan omaan kehittymiseen ja meritoitumiseen. Apurahajaksoilla taiteilija voi keskittyä ydinsisällöksi koettuun työkuvaan, kuten näyttelyiden ja taiteellisten produktioiden tuottamiseen. Apurahat ovat kuitenkin tulojen osana jäykkiä; ne jopa hankaloittavat sitoutumista muihin työnkuviin. Esimerkiksi työskentelyapurahan saaminen edellyttää usein sitä, että taiteilija irrottautuu (esimerkiksi irtisanoutuu) muista töistään nopealla varoitusajalla. Apurahakäytäntöjen joustavuuden lisääminen voi olla yksi keino helpottaa taiteilijan työn ja ansainnan kasvua pitkällä tähtäimellä. Toisaalta voidaan pyrkiä kehittämään taiteilijuutta sen suuntaisesti, että taiteilijan työn ydinsisältö ja -toimintatavat voivat toteutua soveltavan taiteen alalla: esimerkiksi sosiaalisesti sitoutuneena taiteena, joka tuottaa palveluja sosiaali- ja terveysalalle mutta tunnustetaan myös taidemaailmassa. Tällainen tavoite on vaikuttanut Solun suunnitteluun ja pedagogisiin toimintatapoihin.

Myös nykytaiteen markkinarakenteen, liiketoimintamallien ja taiteilijoiden ansaintalogiikan muutoksia on analysoitu ja ennakoitu (Rensujeff, 2004; Arpo, 2004). Taiteen ansaintalogiikan asiantuntija Kira Sjöberg (2010) esitti, että Suomessa vallitsi huipputaiteilija-ajattelu, joka ei tukenut kaikkien työuraa: halutessaan laajentaa ansaintalogiikkaansa taiteilijoilla on erilaisia tapoja toimia paikallisilla, alueellisilla tai kansallisilla markkinoilla. Sjöberg esitti myös, että taiteilijoille tuli järjestää koulutusta neuvottelutaidoista, ammattitaitoisen managerin käytöstä ja omien välittäjätaitojen kehittämisestä. Taiteilijan ammatin monimuotoistuminen oli kuitenkin Suomessa hidasta. On tyypillistä, että taiteilijat arvostavat työn luovuutta ja vapautta, jolloin heidän toimintaansa voi luonnehtia mikro- tai elämäntapayrittäjyydeksi (Kugapi, Huhmarniemi & Laivamaa, 2020).

Soveltavan kuvataiteellisen toiminnan edellytyksenä on tiivis yhteistyö ihmisten, tulevien käyttäjien, elinkeinoelämän ja yhteiskunnan eri sektorien kanssa, mikä vaatii taiteilijoilta aikaisempaa monialaisempaa lähestymistä ja ennakkoluulottomampaa asennoitumista muun muassa kaupallisuuteen. Tällöin soveltava kuvataiteilija lähestyy taidoiltaan ja keinoiltaan suunnittelijaa tai muotoilijaa ja on jossain määrin valmis luopumaan myös taideteoksen käsitteestä. Taiteilijan päämääränä ei ole niinkään taideteoksen luominen kaupallisena ja materiaalisena objektina, vaan taiteen tuominen osaksi ihmisten elämää ja arkea. Tähän toki voi pyrkiä myös käyttäjiensä kanssa kommunikoiden taideteoksen avulla, mikä onkin ollut tyypillistä muun muassa keskustelutaiteessa

(Kester, 2004), yhteisötaiteessa (Kanttonen, 2005; Hiltunen, 2009), osallistavassa ympäristötaiteessa (Jokela, 2008a; 2013), performatiivisessa taiteessa (Hiltunen, 2010) sekä monissa median interaktiivisuutta hyödyntävissä nykyaikaisen taiteen muodoissa.

SOLU-ohjelmassa tarkasteltiin taiteilijoiden tapoja ja mahdollisuuksia kehittää aineettomia palveluja: juuri aineettomissa palveluissa nähdään mahdollisuuksia kestävään kasvuun eli elinkeinoon, joka tukee sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista kehitystä Pohjois-Suomessa. Samalla on todettava, että yliopistollinen koulutus ei tarkoita samaa kuin yrittäjävalmennus eikä koulutuksen ensisijainen tehtävä ole pyörittää talouden rattaista: maisterikoulutuksella on sivistyksellisiä tavoitteita ja opiskelijat saivat SOLUssa myös tutkijataitoja. Toisaalta he kuitenkin tutustuivat aineettomien palvelujen kehittämiseen ilmiönä ja saivat siten edellytyksiä sekä omaan yrittäjyyteen että asiantuntijatehtäviin.

TAITEILIJAKOULUTUKSEN UUDISTAMISEN TARPEET JA TAVOITTEET

Sektorirajat ylittävän yhteistyön kehittäminen kuvataiteilijoiden ja taidealan asiantuntijoiden koulutuksessa on ollut ajankohtaista koko vuosikymmenen alun. Taiteen tekemiseen, tuottamiseen ja koordinointiin vaaditaan yhteisöissä ja yhteiskunnassa toimimisen taitoja. Tähän SOLU-ohjelmalla vastattiin. Opetusministeriön mukaan juuri maisteriohjelmat olivat tarpeen täydentämään kuvataiteilijan koulutusta ja tukemaan taiteilijoiden mahdollisuuksia menestyä taiteilijanuralla ja työmarkkinoilla Suomessa ja ulkomailla (OPM, 2008). Opetus- ja kulttuuriministeriö painotti taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisten sidosten voimistumista, monitieteellisten ja poikkitaiteellisten sovellusten vahvistumista sekä yhteisöllisten tuotanto- ja toimintatapojen lisääntymistä (OKM, 2010). Kulttuuria odotetaan tuotettavan lisääntyvästi verkostoissa, usein julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteisinä tuotantoina, jolloin myös yhä suurempi osa taide- ja taitoaineiden koulutusta saaneista työllistyy perinteisten kulttuurialojen ulkopuolella (OKM, 2010; 2018b). Opetus- ja kulttuuriministeriön (2018b) mukaan taide tulee nähdä osana laajentuvaa palvelusektoria ja elinkeinotoimintaa ja taiteen kasvanut yhteiskunnallinen merkitys tulee tiedostaa entistä paremmin.

Taidekorkeakoulujen ja taideakatemioiden koulutuksen malli periytyi suurelta osin 1930-luvun alun saksalaisesta Bauhaus-koulusta ja loi perustan modernismiin liittyvälle tavalle kouluttaa visuaalisen alan osaajia. Tämä malli vakiintui taiteilijakoulutukseen. 2000-luvulla uudenlaisen taidekoulutuksen tarve, joka juontui sekä taiteen että työelä-

män murroksesta, ja koulutuksen todellisuus eivät kohdanneet. Koulutus ei vastannut nykytaiteen muutoksiin eikä ennakoituihin tulevaisuuden työelämätarpeisiin. Tämä todentuu myös seurannassa kulttuurialan koulutuksen saaneiden työllistymisessä. Kulttuurialan tutkinnon suorittaneen työvoiman osuus työvoimasta on kasvanut 1,6 prosenttia vuonna 2000–2015 samalla, kun kulttuurialan tutkinnon suorittaneiden työttömyysaste on ollut korkeampi kuin muilla aloilla (OKM, 2018b). Heikko työllisyystilanne on johtanut keskusteluun taiteilijoiden ylikoulutuksesta, ja taiteilijakoulutuksen määrää on Suomessa vähennetty (Rautiainen & Roiha, 2015). Odotuksena on, että vuodesta 2017 on alkanut supistumisvaihe, jossa taidealan tutkintojen määrä laskee ammatikorkeakouluissa mutta yliopistojen maisterintutkintojen määrä jatkaa kasvua tukien taiteilijoiden urakehitystä ja työllistymistä (Rautiainen & Roiha, 2015).

Suomalaisen kulttuuripolitiikan tutkijat Kaisa Herranen, Pia Houni ja Sari Karttunen toteuttivat kuvataiteilijoille osaamistarpeiden selvityksen vuonna 2013. He toteusivat, että kuvataiteilijoilla oli tarve laajentaa työalaansa ja että he pitivät vahvuuksinaan ongelmanratkaisukykyä ja kyseenalaistamisen taitoa. Soveltamisalueiksi nähtiin muun muassa sosiaali- ja terveyssektori, työelämän kehittäminen, yritysvalmennus, ympäristösuunnittelu, pelien kehittäminen, informaatiomuotoilu ja taiteellinen tutkimus. Uuden työnkuvan haltuunoton koettiin kuitenkin edellyttävän koulutusta ja kuvataiteilijoiden koulutushalukkuus näyttäytyikin tutkimuksessa huomattavana

(Herranen, Houni & Karttunen 2013). 2010-luvulla sovellusalueet ovat edelleen lisääntyneet ja konkretisoituneet. Esimerkiksi organisaatiotaiteilijan työ kiinnittyy strategiseen ja organisatoriseen kehittämiseen ja palvelumuotoiluun erilaisissa työyhteisöissä, ja taiteilijalta edellytetään kehittäjän ja muotoilijan taitoja, kuten myös taiteilijan lähestymistapoja (Jakonen & Lahtinen, 2019). Sosiaali- ja terveyssektorilla ja luovien matkailupalvelujen tarjoajina taiteilijoilta edellytetään muun muassa pedagogisia taitoja.

SOLU-koulutuksessa olennaista oli nykytaiteen sitoutuminen aikaan ja paikkaan modernismin universaalisuuden sijasta. Nykytaiteen dialogisten, kontekstuaalisten ja situationaalisten taidetoimintojen olennainen edellytys on, että toiminta kohdistuu tekijöiden ja kokijoiden – osallistuvan yleisön, kanssatoimijoiden ja työn tilaajien – omaan ympäristöön ja realisoituu sen puitteissa ta-

Selvityksessä todettiin, että kuvataiteilijoilla oli tarve laajentaa työalaansa ja että he pitivät vahvuuksinaan ongelmanratkaisukykyä ja kyseenalaistamisen taitoa.

pahtuvana toimintana. Tämä tarkoittaa perinteisen taiteen ja esimerkiksi luontokuvauksen, kuten myös populaarikulttuurin, kansantaiteen, viihteen, kulttuurimatkailun ja paikallisen kulttuuriperinteen limittymistä. Näin irtaannutaan myös taideteos-, taiteilija- ja näyttelykeskeisestä taidekäsituksesta ja korostetaan taidetta arjen prosessina pragmatistisen estetiikan periaatteiden mukaisesti (Shusterman, 2001). Taiteen tekijöitä, tilaajia, tuottajia ja yleisöä ei nähdä erillisinä: he muodostavat samanaikaisesti taiteen tekijän ja vastaanottajan (Lacy, 1995). Tällöin muuttuvat myös taitelijalta vaadittava osaaminen ja ammatissa toimimisen ansaintalogiikka (Sjöberg, 2010).

Nykytaide haastaa siirtymään ohjaaja- ja studiodeskeisistä opetustavoista avoimiin oppimisympäristöihin, joissa korostuvat taiteen tekemisen prosessit ja niiden limittyminen muuhun yhteiskunnalliseen elämään. Vastaavanlainen kehityskulku voidaan nähdä muotoilussa, jossa muotoilun asiantuntijaosaamisen ja tuote-estetiikan asemasta keskusteluun ovat nousseet käyttäjälähtöinen suunnittelu, co-design ja palvelumuotoilu. Muutos on hidasta ja sillä on vastarintaa, mikä on näkynyt erityisesti keskusteluissa taiteen autonomisuudesta ja itseisarvoisuudesta. Taiteen olemuksellisuutta ja itseisarvoa, kuten myös taiteen opiskelua ja tekemistä, painotetaan riittävänä arvona ja päämääränä sinänsä. Osa taiteilijakoulutuksen opettajista ja tutkijoista pitää taiteen soveltamista sen itsensä ulkopuolisiin tarkoituksiin (kuten sosiaalityöhön ja matkailuelinkeinoon) taiteen ominaislaadun tuhoamisena ja taiteilijoiden hyväksikäyttönä. Vaikka taiteen yleinen yhteiskunnallinen merkitys ymmärretään laajemmin, taidemaailmassa ja taiteilijakoulutuksessa vaikuttaa edelleen arvomaailma ja näkemykset, jotka juontuvat modernistisesta taiteilijamytyttistä (ks. Lampela, 2012). Romanttinen taiteilijäkäsitys voidaan nähdä esteenä taidealan työelämän uudistumiselle ja ansaintamahdollisuuksien laajenemiselle (Sjöberg, 2010; Feinik, 2011).

Taitelijat toki tekevät omat arvovalintansa, mutta kysymys on siitä, onko pedagogiikka taidekorkeakouluissa muuttunut nykyaikaisen dialogisuutta, kontekstuaalisuutta ja situationaalisuutta korostavien vaatimusten suuntaan. Kysymys ei ole niinkään taiteen sisällöistä vaan pikemminkin taiteen oppimisen konteksteista ja tavoista. SOLU-ohjelma poikkeaa perinteisestä taiteilijakoulutuksesta, joka keskittyy ilmaisun välineiden ja materiaalien hallinnan harjaantumiseen. Soveltava kuvataide kiinnittyy yhteiskunnallisesti ajankohtaisiin teemoihin ja sijoittuu kuvataiteen, muotoilun, visuaalisen kulttuurin ja yhteiskunnan rajapinnalle, johon taiteilija rakentaa toimintaympäristönsä ja verkostonsa. Yhteisöt, sosiokulttuuriset ympäristöt ja paikat määrittävät taiteen toiminta- ja ilmaisukeinoja. Lähestymistapa ja asiantuntijuuden muoto poikkeaa siten olennaisesti perinteisestä taiteilijakoulutuksesta.

ALUEELLISEN KEHITYKSEN HAASTEET POHJOIS-SUOMESSA

SOLUn keskeisenä tehtävänä oli kouluttaa pohjoisen ympäristön ja yhteisöjen erityistarpeet tuntevia ammattilaisia, joilla on valmiuksia toimia tiiviissä yhteistyössä erilaisten sidosryhmien kanssa ja hyödyntää omaa osaamistaan. Näin soveltavan kuvataiteen kehittämällä pyrittiin vastaamaan etenkin Pohjois-Suomen kärkitoimialojen (matkailun ja luovien alojen) tarpeisiin, jotka liittyvät elämyksellisten ympäristöjen ja aineettomien palvelujen kehittämiseen kestäväällä ja alueen hyvinvointia edistävällä tavalla. Siksi yhteistyö elinkeinoelämän kanssa aloitettiin jo opiskelun aikana projektiopinnoissa. Pyrkimys oli kehittää toimintamalleja, luoda verkostoja ja vastata yhteistyökumppaneiden muuttuviin tarpeisiin. Näin koulutus lisäsi yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, soveltavan kuvataiteen työelämävalmiuksia sekä yhteistä kieltä taiteilijoiden, suunnittelijoiden, elinkeinoelämän ja paikallistoimijoiden välillä. Koulutus tuki taiteilijan metataitojen, kuten uuden oppimisen kyvyn ja vuorovaikutus- ja verkostotoimijuuden taitoja, joita Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018b) peräänkuulutti taiteilijakoulutukseen.

Lapin yliopistossa soveltavan kuvataiteen koulutus liittyy yliopiston strategiseen profiloitumiseen pohjoiseen ja arktiseen tutkimukseen sekä matkailututkimukseen. Eriytisesti ympäristö- ja yhteisötaide sekä yhteisöllisesti orientoitunut taidekasvatus tarjosivat aluksi välineitä, joiden avulla mallinnettiin nykytaiteen ja pohjoisen elinpiirin kohtaamista sekä kontekstuaalisen taidekoulutuksen ja taidekasvatuksen työmuotoja (Jokela, 2013). Luontovalokuvauksen nostaminen soveltavan taiteen välineeksi oli uusi avaus. Soveltavan kuvataiteen kehittämiseen sisältyy pyrkimys pohjoisen kestävä kehityksen edistämiseen erityisesti kulttuurisen kestävyuden näkökulmasta. Tämä tarkoittaa kulttuuriperinnön huomioimista, joka kuitenkin yhdistyy nykytaiteen uudistaviin pyrkimyksiin (Huhmarniemi & Jokela, 2020). Kysymys on koko arktiselle ja pohjoiselle alueelle keskeisestä keskustelusta, joka liittyy niin alkuperäis-, ja paikalliskulttuureiden perinteen ja taiteen nykymuotojen kohtaamisiin sekä taiteilijoiden ja muiden kulttuuri-alan ammattilaisten toimijuuden uudistavaan vahvistamiseen.

Nykytaiteen innovatiivisella ja dynaamisella kehittämistyöllä sekä koulutuksella on jo näyttöä toimivuudestaan. Tutustumalla nykytaiteen ilmaisumuotoihin ja kehittämällä uusia soveltavan taiteen muotoja pohjoisen toimijat ovat murtaneet pitkään jatkuneen kolonialisoin tilanteen, jossa pohjoisesta ovat kertoneet vain siellä vierailevat ulkopuoliset toimijat. Taiteen ja tutkimuksen vuorovaikutuksessa kehitetyt ja koulutuksessa omaksutut nykytaiteen menetelmät antavat taiteilijoille välineitä kertoa omasta kulttuuristaan sen sisältä käsin analysoiden. Samalla nykytaiteen sosiaaliset välineet mahdol-

listavat oman kulttuurin uudistamisen. Taide ei ole vain kulttuurien kuvaamisen väline vaan niitä alati uudistava ja lujittava tekijä. Siksi taidekoulutuksella yleensäkin ja erityisesti soveltavalla kuvataiteella on olennaista merkitystä pohjoisen alueen hyvinvoinnille ja koko elinkeinoelämälle.

Soveltavan kuvataiteen kehittämistä voidaan tarkastella myös alueellisena koulutuspoliittisena pyrkimyksenä parantaa Pohjois-Suomen asemaa taide- ja kulttuurialan rahoituksesta käytävissä kilpailussa. Syynä tähän ovat Euroopan unionin aluepolitiikan toimintatavat sekä kansallisessa aluepolitiikassa ja rahoituksen muodoissa tapahtuneet muutokset, jotka ohjaavat myös taidealaa suunnittelemaan toimintansa projekteiksi (Lakso & Kainulainen, 2001). Siirtyminen ohjelma- ja hankeperustaiseen toimintaan on vaatinut alan toimijoilta opettelua uusiin käytänteisiin. Hankkeistamisen myötä taideteosten myynnistä on siirrytty taiteellisen osaamisen myyntiin. Kun taiteilijaryhmät ja -yhdistykset opettelevat tuomaan esiin työnsä vaikuttavuutta, he saavat uudenlaisen roolin aluekehitystyössä. Hanketoiminta ohjaa myös verkostoitumaan yhteiskunnan muiden sektoreiden toimijoiden kanssa, jolloin saavutetaan paremmat asemat kilpailtaessa taide- ja kulttuurialan rahoituksesta. Tämä edellyttää taiteilijoilta valmiuksia projekti-toimintaan. Tarvitaan muun muassa yhteistä kieltä, yhteisymmärrystä ja yhteistyömalleja eri sektoreiden välille.

Taiteilijoilla ja muilla luovan työn tekijöillä on tunnistettu olevan myönteinen vaikutus omaan elinympäristöönsä ja alueisiin: luovan synergian ja niin sanotun kriittisen massan, eli tutkijoiden, taiteilijoiden ja yrittäjien riittävän määrän, vaikutukset aluekehitykseen ovat suoria ja epäsuoria (OKM 2018a). Arktisella alueella taiteilija- ja taiteen asiantuntijakoulutusta pidetään keskeisenä takeena niin luovan talouden kasvulle kuin kulttuurin kestäväälle kehitykselle (Huhmarniemi & Jokela, 2020). Pohjoisessa koulutautuneet taiteilijat ja taiteen asiantuntijat tuntevat alueen kulttuurihistorian, erityisolosuhteet ja haasteet ja sitoutuvat alueen kehittämiseen omakohtaisen paikkasuhteensa kautta.

Taiteilijoilla ja muilla luovan työn tekijöillä on tunnistettu olevan myönteinen vaikutus omaan elinympäristöönsä.

YHTEISÖTAIDE JA KASVATUKSELLINEN TAIDETOIMINTA SUUNTAAVAT PALVELUJEN KEHITTÄMISTÄ

SOLU-ohjelmassa yhteisötaiteesta haettiin suuntaa taide- ja luontokuvausperustaisten palvelujen kehittämiseen. Tällaiset palvelut tarkoittavat niin matkailuelinkeinon ohjel-

mapalveluja kuin terveys- ja hyvinvointisektorin taidetyöpajoja, -esityksiä ja näyttelyitä, kuten myös taidetta konfliktien sovittelun välineenä ja julkisen tilan osana. Koulutuksen ytimessä oli yhteisötaiteellinen lähestymistapa, jossa korostetaan erityisesti vuorovaikutusta sekä kommunikointia ja sitä tavoiteltaessa yhdistetään eri taidemuotoja. Se on siis toiminnallista ja performatiivista ja lähenee sosiokulttuurista innostamista ja taidekasvatusta. Yhteisöt, ryhmät tai organisaatiot osallistuvat itse taiteen tekemiseen, ja taiteilija toimii usein innostajana, ohjaajana ja fasilitaattorina taaten toiminnan taiteellisen ulottuvuuden läsnäolon.

Yhteisötaiteen kansainvälisiä keskusteluaiheita on ollut 1990-luvulta alkaen esimerkiksi rasismi, seksismi ja kodittomuus. Yhteisötaiteilija ja tutkija Suzanne Lacy (1995) nosti aiheiksi asunnottomuuden ja eri sukupuolien sekä erilaisten vähemmistöryhmien kysymykset. Lapin yliopistossa yhteisötaiteen ja yhteisöllisen taidekasvatuksen parissa on kehitetty pohjoisen sosiokulttuurisista lähtökohdista käsin muotoja muun muassa nuorten, ikäihmisten, kyläyhteisöiden, koulujen ja maahanmuuttajien kanssa tehtävälle taidetoiminnalle. Yhteisötaiteen avulla on kehitetty myös taiteidenvälisiä yhteistyömuotoja matkailualan tapahtumatuotantoihin. Yhteisötaiteellisella toiminnalla on ollut merkittävä rooli myös saamelaisyhteisöiden parissa niin Suomessa, Norjassa, Ruotsissa kuin Venäjälläkin toteutetuissa kulttuuri-identiteettiä ja psykososiaalista hyvinvointia tukevissa taideprojekteissa (Hiltunen, 2009; Jokela, 2008b).

Yhteisötaiteellinen toiminta soveltuu hyvin kehittämishankkeisiin, joissa kehitetään uusia toimintamalleja ja tapoja. Erityisesti keskustelutaide (dialoginen taide) ymmärretään taiteellisen työskentelyn menetelmäksi ja projektiksi, jossa yhteisöt ja organisaatiot voivat tunnistaa ja käsitellä ongelmia ja etsiä niihin yhdessä ratkaisuja. Taiteilija toimii tällöin asiantuntijana, konsulttina ja toiminnan mahdollistajana. Tilanteessa, jossa ryhmä tai organisaatio kehittää yhdessä taidetoimintaansa, tarvitaan pedagogista osaamista, joka tukee sellaisten tilanteiden suunnittelua, jotka edesauttavat toimijoiden välistä yhteistyötä, uudelleen ajattelun tuottamista ja oppimista. Pohjimmiltaan SOLU-ohjelmassa on kyse myös taidepedagogiikan tutkimuksellisesta uudistamisesta.

TILANNE- JA PAIKKASIDONNAINEN TAIDEPEDAGOGIIKKA

Kun taidekoulutus on perinteisen modernistisen käsityksen mukaan taiteen lakien alaista ja samankaltaista eri puolilla maailmaa, SOLUssa käytetty taidepedagogiikka on tilanne- ja paikkasidonnaista ja projektimuotoista. Kyseessä on konkreettinen taiteili-

ja- ja taiteen asiantuntijakoulutuksen pedagoginen uudistaminen, joka vastaa koulutuksen aluekehitystavoitteisiin ja työelämäorientaatioon. SOLUssa sovellettiin projektityöskentelyä, joka on yleisesti liitetty työelämätaitojen opiskeluun sekä koulutuksen ja työelämän yhteistyön kehittämiseen (Vesterinen, 2003). Projektipedagogiikka ei siis ole sinänsä uutta, vaan muilla aloilla vakiintunut opetus- ja opiskelumenetelmä, opiskelun kohde ja oppilaitosten työelämäyhteistyön kehittämistä. Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa on toteutettu projektimuotoista opiskelua Lapin kylissä, kouluissa ja muissa vastaavissa yhteisöissä 1990-luvulta alkaen (ks. Jokela, 2009; Jokela & Hiltunen, 2003; Jokela & Huhmarniemi, 2008; Huhmarniemi & Hiltunen, 2019). Ympäristö- ja yhteisötaiteen projektiopiskelua on tutkittu, teoretisoitu ja käsitteellistetty taidekasvatuksen ja pohjoisen kulttuurin uudistamisen näkökulmista (Hiltunen, 2009; Jokela, 2013, 2014, 2018). Soveltavan taiteen projektimuotoista toimintaa ja taidepedagogiikkaa on kuvattu myös oppikirjoiksi tarkoitetuissa julkaisuissa (Jokela, Hiltunen, Huhmarniemi & Valkonen, 2006; Hiltunen & Jokela, 2001; Hiltunen & Huhmarniemi, 2010; Jokela, Coutts, Huhmarniemi & Härkönen, 2013; Coutts, Härkönen, Huhmarniemi & Jokela, 2018).

Tarve taidepedagogiikan uudistamiseen ajankohtaistui 2010-luvulla nykytaiteen lisääntyvän monimuotoisuuden, yhteisöllisyyden, prosessimaisuuden ja projektimuotoisuuden myötä. Nykytaiteen kanssa resonoivasta uudesta oppimisen paradigmasta seuraa pedagogisia vaatimuksia myös oppimisjärjestelyihin ja oppimisympäristöihin. Oppimisen ja kasvatuksen tutkija Jean Lave (1997) tarkasteli kriittisesti koulutuksessa ja todellisessa käytännön toiminnassa tapahtuvan oppimisen eroja. Oppilaitokset ovat hänen mukaansa paikkoja, joissa oppilaiden päät täytetään irrallisella ja abstraktilla tiedolla, jonka hyödyntäminen on vaikeaa. Vaikka taiteisiin liittyvä opetus on yleensä käytännönläheistä, saa työpajoihin, studioihin ja harjoitustehtäviin sitoutunut taideopetus Laven kritiikistä ansaitun osansa. Voimakkain kritiikki tulee situationaalisen oppimiskäsityksen edustajilta, jotka korostavat, että oppiminen on aina tilannesidonnaista ja kontekstiinsa sidottua toimintaa. Situationisten mukaan oppimisen tulee liittyä kyseisen alan autenttiseen toimintaan siten, että oppiminen ja opitun soveltaminen on samanaikaista. Näin työelämäorientaatio, nykytaiteen kontekstisidonnaiset käytännöt ja situationaalinen oppimiskäsitys limittyvät toisiinsa.

Yliopistopedagogiikassa autenttisissa ympäristöissä tapahtuva oppiminen edellyttää teoreettista ja käsitteellistä syventämistä. Teorian muodostus edellyttää kokeilua käytännössä, ja käytännön ymmärtäminen vaatii tuekseen teoreettista ja käsitteellistä tietoa (Poikela, 2003). Sekä käytäntö että teoreettinen käsitteellistäminen edellyttävät oppimis-

prosessissa aikaa ja ohjausta (ks. Korhonen, 2005). SOLUssa käytännön teoreettinen syventäminen toteutui sekä projektioipintoja taustoittavissa teoria- ja tutkimusopinnoissa että taideperustaisen toimintatutkimuksen menetelmin toteutetuissa pro gradu -tutkielmissa, joissa opiskelijat analysoivat yhteistyötahojensa kanssa toteutettuja kehittämistyön prosesseja ja tuloksia monista näkökulmista.

Työelämälähtöisen projektioppimisen lähtökohta on vaativa, koska soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen alalla on valtakunnallisestikin niukasti vakiintuneita työpaikkoja – pohjoisessa erityisen vähän. Näin luovan taiteellisen toiminnan työelämäharjoittelua on lähes mahdotonta järjestää koulutuksen osana perinteisellä tavalla. SOLUssa opiskelijat loivat työelämäsidoksensa itse, kuten heidän odotetaan muodostavan uusia työnkuvia ja yrityksiä myös valmistuttuaan. Jokainen opiskelija teki omassa opintoprojektissaan urauurtavaa työtä: toi taidetta ja taiteellista vuorovaikutusta uusiin tilanteisiin. Parhaimmillaan projektiopinnoista tuotettiin ymmärrystä alan uusista mahdollisuuksista ja kehitettiin sellaista toimintaa, jota ei vielä ole olemassa. Taiteen projektipedagogiikka ei katsele taakse päin tai käsittele vain jo olevaa, vaan se on proaktiivista. Koulutus tavoittelee sellaisen potentiaalisen osaamisen rakentamista, joka on riittävän kannattelevaa tulevaisuuden toimintaympäristöjen muuttuessa ja kehittyessä (ks. Korhonen, 2005; Poikela, 2003). Taiteilijat ovat usein taitavia hiljaisten signaalien lukijoita, ja tätä tulisi hyödyntää myös projektipedagogiikkaa kehitettäessä. Projekteissa opittujen tietojen ja taitojen tarkasteluun tulisi liittyä tulevaisuusperspektiivi, jotta opiskelijalle kehittyisi valmiuksia vastata muuttuvan työelämän ja moninaistuvan nykytaiteen haasteisiin (Bransford & Schwads, 1999).

Solussa projektiopiskelusta muodostui taiteen, luontokuvauksen ja tutkimuksen vuorovaikutuksen dialoginen tila. Projektipedagogiikka mahdollisti opiskelijoille oppimisympäristön, jossa he ottivat haltuun taiteen asiantuntijatehtävissä tarvittavia projektityömenetelmiä. Tulevaisuudessa heidän työnkuvaansa voi kuulua taideprojektien rahoituksen hankkiminen ja hallinnointi kuten myös työnkuvat kehittämishankkeiden taiteilijoina, tuottajina, konsultteina ja tutkijoina. Kun tulevaisuuden työnkuvat ovat näin laajoja, on myös koulutusohjelman sisällön ja pedagogiikan suunnittelu haastavaa. Koulutuksen kehittäminen edellyttää tutkimusta taiteilijan, suunnittelijan ja projektikoordinaattoreiden ja taideasiantuntijoiden työn luonteesta ja osaamistarpeista. Soveltavan taiteen koulutuksen, tutkimuksen ja työn yhteistoimintaa on edelleen kehitettävä ja tutkittava.

LOPUKSI

Taideyliopistopedagogiikan uudistamisen tarvetta on ilmennyt jo 1990-luvulta alkaen nykytaiteen toimintatapojen, kansallisen ja kansainvälisen kulttuuripolitiikan ja aluekehityksen suunnista. Olemme esitelleet yhtenä mallina Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa kehitettyä soveltavan kuvataiteen pedagogista kehittämistä, jonka keskiössä on työelämälähtöiset projektiopinnot ja niitä tukevat taide- ja tutkimusopinnot.

SOLU tähtäsi uudenlaisen taiteellisen, toiminnallisen ja tutkimuksellisen osaamisen tuottamiseen sekä sen integroimiseen muun muassa luovan matkailun, julkisen taiteen, konfliktien sovittelun ja sosiaalialan kehittämistarpeisiin. Koulutuksessa käytettiin projektiopintojen mallia. Taideoppimisen tiloja ja tilanteita luotiin autenttisiin pohjoihin ympäristöihin, yhteisöihin, yrityksiin ja muihin toimijoiden paikkoihin. Kysymys ei ollut taiteen soveltamisesta eli jo olemassa olevan siirtämisestä uusiin tilanteisiin ja paikkoihin, vaan uudenlaisen soveltavan taiteen ja luontokuvauksen osaamisen muodostamisesta. SOLU-koulutus laajensi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toimivien taiteilijoiden osaamista ja ammattitaitoa aineettomien palvelujen tarjoamiseen ja asiantuntijatehtäviin.

Lapin yliopiston kehittämän soveltavan kuvataiteen koulutuksen mahdollisuudet profiloitua valtakunnallisesti ja kansainvälisesti riippuvat muun muassa yhteistyöstä muiden pohjoisen tutkimukseen suuntautuneiden alojen, kuten matkailututkimuksen, arktisen tutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden, kanssa. Samoin Lapin yliopistosta valmistuvien taitelijoiden osaaminen mitataan lopulta sillä, miten he todentavat monialaisen osaamisensa ja asiantuntijuutensa omissa työelämäverkostoissaan ja taiteellisessa toiminnassaan – eli miten he löytävät paikkansa työelämässä valmistuttuaan.

LÄHTEET

- Arpo, R.** (2004). Taiteilija tietoyhteiskunnassa: tietoyhteiskuntastrategioiden taiteilijakuva ja tekijänoikeuslainsäädännön muutosten vaikutus taiteilijana toimimisen edellytyksiin. Teoksessa R. Arpo (toim.) *Taiteilija Suomessa: taiteellisen työn muuttuvat edellytykset. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja n:o 28* (s. 129–152). Helsinki: Nykypaino.
- Bransford, J. D. & Shwartz, D. L.** (1999). Rethinking transfer: A simple proposal with multiple implications. *Review of Research in Education*, 24, 61–100.
- Coutts, G., Härkönen, E., Huhmarniemi, M & Jokela, T.** (toim.) (2018). The lure of Lapland: A handbook of Arctic art and design. *Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland Series C 59*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:ISBN:978-952-337-125-5
- Cronberg, T.** (2010). Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo. *Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:6*. Helsinki: OKM. URN:ISBN:978-952-485-930-1
- Feinik, P.** (2011). Taiteen moniottelijat: suomalaisten ammattitaiteilijoiden työnkuvan muotoutumisen tulevaisuudenodotukset sekä asenteet managerointiin ja liiketoiminta-osaamiseen. (Pro gradu-tutkielma). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. URN:NBN:fi:juu-2011122311847
- Heinsius, J. & Lehtinen, K.** (2013). *Training artist for innovation: Competencies for new contexts*. Publication Series 2. Helsinki: Theatre Academy of the University of Arts Helsinki.
- Herranen, K. & Karttunen, S.** (2012). Kuvataidealan osaamistarpeet tulevaisuudessa: olemassa oleviin aineistoihin pohjautuva kuvaus sekä ehdotus laadullisen ennakkoinnin kehittämiseksi. *Selvitystyön loppuraportti Opetushallitukselle 15.6.2012*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhtiö Cupore.
- Herranen, K.; Houni, P. & Karttunen, S.** (2013). *"Pitäisi laajentaa työalaansa": kuvataiteilijan ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä*. Helsinki: Cupore. Haettu 15.1.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/kaisa-herranen-pia-houni-ja-sari-karttunen-pitaisi-laajentaa-tyoalaansa>
- Hiltunen, M.** (2010). Slow Activism: Art in progress in the North. Teoksessa A. Linjakumpu & S. Wallenius-Korkalo (toim.), *Progress or perish: Northern perspectives on social change* (s. 119–138). Farnham: Ashgate.
- Hiltunen, M.** (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis 160*. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Hiltunen, M. & Huhmarniemi, M.** (toim.) (2010). Rälläkkä ja sivellin: taidetoimintaa nuorten hyvinvoinnin tueksi. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 33*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hiltunen, M. & Jokela, T.** (2001). *Täälläkö taidetta? Johdatus yhteisölliseen taidekasvatukseen*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hirvi-Ijäs, M., Rensujeff, K., Sokka, S. & Koski, E.** (2017). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2016: Taiteilijan työskentelyedellytyksen muutoksessa*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhtiö Cupore. Haettu 15.1.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/taiteen-ja-kulttuurin-barometri-taiteilijan-tyoskentelyedellytykset-muutoksessa>
- Hirvi-Ijäs, M. & Sokka, S.** (2019). Suomen taide- ja taiteilijapolitiikka 2019. *Cuporen tietovihko 2*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuskeskus Cupore. Haettu 18.1.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/suomen-taide-ja-taiteilijapolitiikka-2019>
- Huhmarniemi, M. & Hiltunen, M.** (2018). YTYä esi- ja alkuopetukseen: toimintamalleja ympäristö- ja yhteisötaiteeseen. Teoksessa S. Rusanen, M. Kuusela, K. Rintakorpi & K. Torkki (toim.), *Mun kuvista kulttuuriin: kuvataidetta esi- ja alkuopetukseen* (s. 109–130). Helsinki: Lasten keskus.
- Huhmarniemi, M. & Jokela T.** (2020). Arctic arts with pride: Discourses on Arctic arts, culture and sustainability. *Sustainability*, 12(2), 604. <https://doi.org/10.3390/su12020604>

- Härkönen, E., Huhmarniemi, M. & Jokela, T.** (2018) Crafting Sustainability: Handcraft in contemporary art and cultural sustainability in Lapland. *Sustainability*, 10(6), doi: 10.3390/su10061907
- Jakonen, O. & Lahtinen, E.** (2019). *Taide, kulttuuri ja hyvinvointi. Hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeen arviointi: Prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen yhteistyössä sosi-aali- ja terveydenhuollon kanssa*. Cuporen verkkojulkaisuja 53. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Haettu 29.2.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/kulttuurin-karkihankkeen-arviointi>
- Jokela, T.** (2008a). Art, community and environment: Art pedagogical collaborative project-based studies in art teachers education. Teoksessa G. Coutts & T. Jokela (toim.) *Art, community and environment: Educational perspectives* (s. 217–240). Bristol: Intellect.
- Jokela, T.** (2008b). The Northern schoolyard as a forum for community-based art education and psychosocial well-being. Teoksessa A. Ahonen, E. Alerby, O. Johansen, R. Rajala, I. Ryzhkova, E. Sohlman, H. Villanen (toim.), *Crystals of schoolchildren's well-being: Cross-border training material for promoting psychosocial well-being through school education* (s. 161–176). Rovaniemi: University of Lapland.
- Jokela, T.** (2009). Northern attraction: Contemporary art in the Barents region. Teoksessa P-M. Lausas (toim.) *The sphere of fine art: The spirit of internationalization in Finnish fine arts Education* (s. 30–45). Tornio: ARENE Fine Arts Division.
- Jokela, T.** (2013). The art of art education and the status of creative dialogue. In C-P. Buschkuhle (Eds.) *Ein Diskurs zur künstlerische Bildung* (s. 359–376). Athene: Oberhausen
- Jokela, T. & Coutts, G.** (2018) The North and the Arctic: A laboratory of art and design education for sustainability. Teoksessa T. Jokela, T. & G. Coutts (toim.), *Relate North: Art and design education for sustainability* (s. 98–117). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Jokela, T.; Coutts, G.; Huhmarniemi, M. & Härkönen, E.** (toim.) (2013). Cool: Applied visual arts in the North. *Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland Series C41*. Rovaniemi: University of Lapland.
- Jokela, T. & Hiltunen, M.** (2003). Art pedagogical projects in northern wilderness and villages. *Lifelong learning in Europe*, 8(2), 26–31.
- Jokela, T., Hiltunen, M., Huhmarniemi, M. & Valkonen, V.** (2006). *Taide, yhteisö & ympäristö / Art, community & environment*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Haettu 14.1.2020 osoitteesta <http://ace.ulapland.fi/yty/english.html>
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M.** (2008). Environmental art and community art learning in northern places. Teoksessa R. Mason & T. Eca (toim.), *Intercultural dialogues about visual culture, education and art* (s. 197–210). Bristol: Intellect.
- Kangas, A.** (2017). Removing barriers: Participative and collaborative cultural activities in KUULTO action research. *Cuporen verkkojulkaisuja 44*. Haettu 15.1.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/removing-barriers-132114-04072017>
- Kanttonen, L.** (2005). Telta: kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa. (Väitöskirja). Taideteollisen korkeakoulun julkaisuja A 54. Helsinki: Like.
- Kester, G.** (2004). *Conversation pieces: Community + communication in modern art*. Lontoo: University of California Press.
- Korhonen, V.** (2005). Kehittävää työelämäorientaatiota tukeva ohjaus. Teoksessa A-R. Nummenmaa, M. Lairio, V. Korhonen & S. Eerola (toim.), *Ohjaus yliopiston oppimisympäristöissä* (s.123–139). Tampere: Tampere University Press. URN:NBN:fi:uta-201306171130.
- Kugapi, O., Huhmarniemi, M. & Laivamaa, L.** (2020). A potential treasure for tourism: Crafts as employment and a cultural experience service in the Nordic North. *Tourism Employment in Nordic Countries*.
- Lacy, S.** (1995). Debated territory: Towards a critical language for public art. Teoksessa S. Lacy (toim.), *Mapping the terrain: New genre public art* (s. 171–185). Seattle: Bay Press.
- Lakso, T. & Kainulainen, K.** (2001). Sivusta aluekehitystyön ytimeen: kulttuuriala strategisen ohjelmatyön osa-alueena. Teoksessa S. Riukulehto (toim.). *Perinnettä vai bisnestä? Kulttuurin paikalliset ulottuvuudet* (s. 32–51). Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

- Lave, J.** (1997). The culture of acquisition and practice of understanding. Teoksessa D. Kirshner & J.A. Whitson (toim.) *Situated cognition: Social, semiotic and psychological perspectives* (s. 17–35). Mahwal, NJ: Erlbaum.
- OPM** (2008). Kuvataiteen koulutus ja tutkimus Suomessa. *Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:11*. Helsinki: OPM. URN:ISBN:978-952-485-492-4
- OPM** (2009). Kulttuuripolitiikan Strategia 2020. *Opetusministeriön julkaisuja 2009:12*. Helsinki: Opetusministeriö. Haettu 19.1.2020 osoitteesta <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm12.pdf?lang=fi>
- OKM** (2010). Kulttuuri – tulevaisuuden voima: Toimikunnan ehdotus selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:10*. Helsinki: OKM. URN:ISBN:978-952-485-855-7
- OKM** (2017). Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2017/20*. Helsinki: OKM. Haettu 10.1.2020 osoitteesta <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79811/okm20.pdf>
- OKM** (2018a). Taide ja kulttuuri osana alueiden kehitystä – Näkymä vuoteen 2025. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018/20*. Helsinki: OKM. Haettu 10.1.2020 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160801/OKM_20_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- OKM** (2018b). Taide ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat – Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018/34*. Haettu 10.1.2020 osoitteesta <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161125/okm34.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Petäjäjärvi, K. & Huntus, A.** (2018). Suomen luova potentiaali: ratkaisuja ilmastokriisin aikakaudelle. *Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 11/2018*. Helsinki: Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta.
- Poikela, E.** (2003). Opetustyö tieto- ja oppimisympäristönä: oppimisen ja osaamisen arviointi. Teoksessa. E. Poikela & S. Öystilä (toim.), *Yliopistopedagogiikkaa kehittämässä: kokemuksia ja kokemuksia* (s. 77–99). Tampere: Tampere University Press.
- Rautiainen, P. & Roiha, T.** (2015). Taidealojen korkeakoulutus Suomessa. *Cuporen verkkojulkaisuja 30*. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus CUPORE. Haettu 17.1.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/pauli-rautiainen-ja-taija-roiha-taidealojen-korkeakoulutus-suomessa>
- RensuJeff, K.** (2004). Taiteellinen työ ja toimeentulo: taiteilijan työmarkkinat, työttömyysturva, verotus ja eläketurva Suomessa. Teoksessa R. Arpo (toim.), *Taiteilija Suomessa: taiteellisen työn muuttuvat edellytykset. Taiteen keskustoitimikunnan julkaisuja n:o 28* (s. 101–129). Helsinki: Nykypaino Oy.
- Shusterman, R.** (2001). *Taide, elämä ja estetiikka: pragmatistinen filosofia ja estetiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sjöberg, K.** (2010). Nykytaiteen markkinarakenteen, ansaintalogiikka ja uudet liiketoimintamallit. *Luovan Suomen julkaisuja 2*. Helsinki: Cupore. Haettu 18.1.2020 osoitteesta https://www.cupore.fi/images/tiedostot/yhteistyojulkaisut/taidemarkkinat_sjoberg_220110.pdf
- Vesterinen, P.** (2003). Projektiopiskelu ja oppiminen ammattikorkeakoulussa. Teoksessa H. Kotila (toim.), *Ammattikorkeakoulupedagogiikka*. Helsinki: Edita.